

मुंबईच्या विकास योजनेमधील (२०१४-२०३४) नागरिकांच्या गरजांना एकात्मिक रूप देताना, युडीआरआयच्या मुंबई विकास योजना २४ मधील सात वकिली मुद्यांचा भाग म्हणून, योजनेचे ११ विभाग महत्त्वाच्या हितसंबंधियांनी निवडले आणि त्यांवर भर दिला. हे हितसंबंधिय वेगवेगळ्या गटांतून आलेले होते, जसे, नागरिक, समाजगटांवर आधारित संस्था, स्थानिक वॉर्डांचे प्रतिनिधी, स्वयंसेवी संस्था; आणि योजना विशेषज्ञ या सर्वांनी विकास योजनेमध्ये एकात्मिक करण्याची आवश्यकता असलेले जे महत्त्वाचे विषय निवडले ते होते, पाणी, गृहनिर्माण, सार्वजनिक आरोग्य, शिक्षण, इत्यादी.

एक महत्त्वाचा विषय या २० वर्षांच्या दूरदृष्टी योजनेत निवडला गेला पण ज्याचा अजून विस्तारपूर्वक विचार झाला नाही. तो आहे माहिती आणि संपर्क आधारभूत संरचना (इनफॉर्मेशन अँड कम्युनिकेशन इन्फ्रास्ट्रक्चर, आयसीआय). आयसीआयचा विकास जलद गती आंतरजालाच्या म्हणजेच ब्रॉडबँडच्या उपलब्धतेवर, ते प्राप्त होण्यावर आणि ते परवडणारे असण्यावर अवलंबून आहे.

माहिती आणि संरचना

ब्रॉडबँड - सर्वसमावेशक, उपलब्ध व स्वस्त करण्याचा एक प्रयत्न

— युडीआरआय, फोर्ड फाऊन्डेशन

As per a World Bank report,
a **10%** increase in a country's
broadband connections
leads to a **1.38%** rise in its GDP

Average bandwidth capacity in
developing countries for every
10,000 people*

28 mbps

Average Indian bandwidth
capacity for every
10,000 people

6 mbps

Contribution of internet to
developing countries' GDP*

1.9%

Contribution of internet
to India's GDP*

1.6%

Source: McKinsey & Company report, December 2012
*Argentina, Brazil, China, Malaysia, Philippines,
Vietnam and South Africa

संपर्काची आधारभूत

या ठिकाणी ब्रॉडबॅन्ड याचा अर्थ जलद गती आंतरजालाची प्राप्ती, ती जमिनीखालून जाणाऱ्या फायबर ऑप्टिक लाइन्समधून होते, त्यामधून प्रचंड व्याप्तीची माहिती जलद गतीने वाहिली जाते, ही गती केबल किंवा डीएसएल किंवा ३जी/४जीच्या गतीपेक्षा अधिक असते आणि ती लॅपटॉप, मोबाइल, डेस्कटॉप संगणक किंवा टॅब्लेटमधून प्राप्त करता येते.

आर्थिक आणि सामाजिक विकासासाठीचा संवर्धक म्हणून ब्रॉडबॅन्ड संरचनेचा विचार अधिकाधिक प्रमाणात होत आहे. ज्ञानप्राप्ती, अत्यावश्यक सेवाप्राप्ती (मोबाइल बँकिंग, ऑनलाइन प्रवेश, टेलि-मेडिसिन), इ-गव्हर्नन्स आणि आपत्तीमधील सुसूत्रता या साऱ्यांसाठी हे शक्तिशाली साधन ठरेल.

परंतु, विकासासाठी सकारात्मक परीणामांचा विचार न करता, ब्रॉडबॅन्ड संरचना योजनेचा विचार, इतर जागतिक शहरांचा विचार करता, मुंबईमध्ये अजून झालेला नाही. टेलिकॉम आणि मोबाइल यांचा वापर भारतातील शहरांमध्ये खोलवर घुसला असतानाही, नागरिकांकडून ब्रॉडबॅन्डची मागणी मात्र मोठ्या पातळीवर झालेली नाही. आज, केवळ एक टक्का भारतीय घरांमध्ये ब्रॉडबॅन्ड जोडलेले आहे. याशिवाय, ब्रॉडबॅन्डचा वापर करू शकतील असे लोक मोठ्या संख्येने निम्न आर्थिक श्रेणी परिसरात राहातात आणि/किंवा अनधिकृत वस्त्यांमध्ये राहातात हे या सेवेशी जोडले जाऊ शकत नाहीत आणि सेवा देणाऱ्यांपासून तुटलेले राहातात, यामुळे एक डिजिटल विभागणी होते. बहुतांश लोक या सेवेपर्यंत पोहोचू न शकण्यामध्ये, ब्रॉडबॅन्डच्या जाळ्याची मर्यादित उपलब्धता आणि महागाडी किंमत हे मुख्य अडथळे आहेत.

या संदर्भात आणि मुंबईच्या विकास योजनेसाठी बाजू मांडण्याच्या मिळालेल्या संधीमुळे युडीआरआयने २०१३ मध्ये फोर्ड फाऊन्डेशनने दिलेल्या निधीच्या आधारे

आयसीआय प्रकल्प सुरू केला. हा प्रकल्प या गृहीतावर आधारला आहे की मुंबई विकास योजनेच्या चालू असलेल्या फेरविचाराचा वापर प्रामुख्याने ब्रॉडबॅन्डच्या सार्वत्रिक प्राप्तीला समाविष्ट करण्यासाठी आणि त्याला पुष्टी देण्यासाठी उपयोगात आणला जाईल. मुंबईचे नागरीकरण नियोजन आणि धोरण संरचना हे शहराच्या दीर्घकालीन विकास योजनांमधील निम्नश्रेणी गटांचे वाढते विलगीकरण दृष्टोत्पत्तीस आणत आहेत, अशा वेळी आयसीआयचा हस्तक्षेप हे या निम्न श्रेणी गटांना एक लोकाधिकार मंच मिळवून देऊन त्यांना सक्षम करून त्यांचा विकास करण्याचे महत्त्वाचे साधन ठरेल. ब्रॉडबॅन्डचे अस्तित्व बृहन्मुंबई महानगरपालिकेला त्यांच्या सेवा, खुल्या आणि कार्यक्षम पद्धतीने, नागरिकांच्या जवळ आणण्याची संधी प्राप्त करून देईल.

उपक्रम

- युडीआरआयने स्वीकारलेल्या जबाबदारीमधील व्यवस्थापन व समर्थन याखेरीज आयसीआय प्रकल्पाच्या इतर विविध पैलूंची माहिती देण्याकरता एक संघ स्थापन करण्यात आला. याच्या सदस्यांमध्ये पुकार (ब्रॉडबॅन्डच्या वापरावरील संशोधन). आयआयटी (तांत्रिक साहाय्य), मजलिस (सार्वजनिक मोहीम) आणि टेलक्सेस कम्युनिकेशन्स (आर्थिक प्रतिमाने) हे होते.

- हितसंबंधियांची सभा मुंबई महानगरपालिकेच्या पूर्वीच्या आयुक्तांबरोबर घेण्यात आली, यामध्ये सुप्रसिद्ध नागरी नियोजनकर्ते, मुंबईच्या आयआयटीचे तज्ज्ञ, निवडून आलेले स्थानिक प्रतिनिधी, जे.जे. स्कूल ऑफ आर्किटेक्चर आणि टाटा सामाजिक विज्ञान संस्था यांसारख्या शिक्षण संस्था आणि इतर अनेक शिक्षणसंस्था, आरोग्यपूर्ण वातावरण, सांस्कृतिक, अर्थार्जन, महिलांची सुरक्षितता या क्षेत्रात कार्य

करणाऱ्या सेवाभावी संस्था होत्या; आयसीआयच्या उत्तम उपयोगासाठी नियोजन तत्त्वे तयार करण्यासाठी ही सभा होती. ही तत्त्वे नंतर मुंबईच्या नियोजन अधिकाराला (बृहन्मुंबई महानगरपालिका), महाराष्ट्राच्या मुख्यमंत्र्यांना आणि मुंबईच्या महापौरांना कळविण्यात आली.

– फोर्ड फाउंडेशनच्या निधीतून भौगोलीक माहिती प्रणालीचे एक व्यासपीठ (जीआयएसचे) उभारण्यात आले; मुंबईचे नागरी नियोजन आणि नागरी धोरण यांवर दबाव आणून त्यांना आकार देणे या उद्दिष्टाने तिचा विकास होत आहे. हे व्यासपीठ स्थानिक गटांना त्यांच्या परिसरातील त्रुटी, विकास योजनेतील त्यांच्यासाठीच्या मूलभूत गरजा यांची माहिती देण्यासाठी आणि योजना कार्यान्वित करणे व तिच्यावर देखरेख ठेवणे यासाठी शासनाशी सहयोग करण्यासाठी मदत करेल.

नियोजन तत्त्वे

१. सर्व घरे, विशेषतः झोपडपट्टी आणि निम्न आर्थिक स्तर यांमधील घरे ब्रॉडबॅन्ड संरचनेशी पाच वर्षांत जोडली गेली पाहिजेत. शहरातील ब्रॉडबॅन्ड संरचनेच्या नियोजनाद्वारे सार्वत्रिक प्राप्ती (सर्व लोक यात आले पाहिजेत) आणि सर्वसमावेशकता (सामाजिक-आर्थिक विभिन्निकरण असले तरीही उपलब्धता) यांची एकात्मिकता झाली पाहिजे.

२. सर्व नागरी सुविधा जसे, पालिकेच्या शाळा, पालिकेची ग्रंथालये, पालिकेच्या आरोग्य सेवा, अग्निशामक स्थानके, पोलीस चौक्या, पालिका उद्याने, सांडपाण्यावर प्रक्रिया करणारी यंत्रणा, पंपिंग स्टेशन्स, दळणवळण सुविधा या २४७ ब्रॉडबॅन्ड संरचनेने जोडल्या गेल्या पाहिजेत. विपत्तिकालीन व्यवस्थापन आणि आपत्कालीन मदत आणि सुटका यांच्यासाठी या संरचनेत पुरेसे आधिक्य अंतर्भूत असले पाहिजे.

३. ब्रॉडबॅन्ड संरचनेचा जास्तीत जास्त उपयोग व्हावा यासाठीचे नियोजन आणि देखरेख यासाठी महानगरपालिका जबाबदार असली पाहिजे. प्रथम, ती महानगरपालिका ब्रॉडबॅन्ड जाळ्याची मालक असली पाहिजे, हे जाळे पालिका सुविधांना जोडेल आणि निम्न उत्पन्नाच्या आणि झोपडपट्टीतील घरांना डिजिटली वेगळे करणे, मोडून काढेल. दुसरे, खाजगी टेलिकॉम कंपन्यांनी ब्रॉडबॅन्डसाठीची आधारभूत संरचना उभारण्याआधी रस्ते खणणे, रस्त्याच्या उपयोगाचा हक्क यांसंबंधीचे प्रश्न असतील तर ते सोडविण्याच्या प्रमाण पद्धती पालिकेने विकसित केल्या पाहिजेत. अखेर, पालिकेने सर्व नागरिकांना सेवा पुरविल्या पाहिजेत आणि नागरिकांना कार्यक्षमता आणि जबाबदारी देण्याच्या दृष्टीने आंतरजालावर पालिकेची माहिती दिली पाहिजे. शहरातील उपभोक्ते आणि भौगोलिक विभाग लक्षात घेऊन दर पाच वर्षांनी ब्रॉडबॅन्ड आधारभूत संरचनेत किती दूरवर पसरवायचे यासंबंधातील निश्चित लक्ष्ये ठेवली पाहिजेत.

४. खाजगी उद्योग आधारभूत संरचना शेवटच्या मैलापर्यंत उभारण्यामध्ये, तिला कामाला जुंपून कार्यक्रम आणि तपशील यांचा अधिकाधिक उपयोग करून घेण्यामध्ये गुंतलेला असू शकेल.

५. आधारभूत संरचना प्रमाणमान असणारी हवी आणि तंत्रज्ञान तटस्थ असले पाहिजे. तपशील अधिकाधिक डिजिटल (चित्रफितीवर आधारित) होईल आणि साधनांची किंमत जसजशी कमी होईल तशी ब्रॉडबॅन्ड उपभोक्त्यांची संख्या वाढत राहील.

परिणाम

– बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या विकास योजना विभागाने मान्य केले आहे की ह्या विकास योजनेच्या (२०१४-२०३४) सध्याच्या फेरविचारात या तत्त्वांकडे लक्ष पुरविले पाहिजे आणि मुंबईसाठीच्या कोणत्याही भूमी वापर तरतुदींमध्ये त्यांचा समावेश करण्याचे वचन दिले आहे.

– छापील प्रसार माध्यमांनी वायफाय आणि ब्रॉडबॅन्ड आधारभूत संरचना यांची गरज लक्षात घेऊन एकाच आठवड्यात हितसंबंधियांची तत्त्वे बृहन्मुंबई महानगरपालिकेला कळविली आहेत. हे नवे लेख टाइम्स ऑफ इंडियाच्या २० जुलै २०१३ आणि २१ जुलै २०१३ या अंकांत आणि हिंदुस्तान टाइम्सच्या २० जुलै २०१३ च्या अंकात प्रकाशित झाले होते.

– दूरचित्रवाणीची मराठी बातम्यांची वाहिनी 'आयबीएन लोकमत' हिच्यावर आदित्य बिरला ग्रूपचे मुख्य अर्थतज्ज्ञ डॉ. अजित रानडे यांची मुलाखत दाखविली गेली. आंतरजाल-सेवा गरिबांपर्यंत अधिकाधिक पोहोचविण्याच्या संदर्भातील ब्रॉडबॅन्ड आधारभूत संरचनेची जबाबदारी आणि सार्वजनिक सहभाग यांवर या मुलाखतीत चर्चा झाली. याची प्रत पुढील स्थळावर उपलब्ध आहे.

<http://www.youtube.com/watch?v=dkQVE1Wz5h0>